

Popis obce.

Obec Heraltice leží na západní Moravě, v okrese třebíčském, asi 10 km západně od okresního města Třebíče, 3 ½ km od železniční stanice Okříšek.

Dle parcelního protokolu z r. 1922 mají Heraltice celkem 703 ha. Z toho připadá přibližně na pole 315 ha, louky 42 ha, zahrady 6 ha, pastviny 36 ha, lesy 286 ha, rybníky 1 ha, půdu neplodnou 17 ha.

Dle inventáře z r. 1926 z celkové rozlohy patří obci 65·76 ha, z čehož toho roku bylo 6·97 ha polí, 2·49 ha luk, 0·21 ha zahrad, 38·62 ha pastvin, 16·96 ha lesů, 0·33 ha rybníků, 0·18 ha plochy neplodné.

Osada leží 564 m nad hladinou moře Jaderského. V katastru obce jsou tyto kopce: Šibený vrch 578 m, Kobylí hlava 686 m, Číhalův kopec 615 m, Kamenný vrch 614 m. Směrem k západu, k Opatovu a k severu, Zašovicím výšky přibývá, směrem k jihu, k Pokojovicím a k východu, ke Krahulovu a Třebíči ubývá.

Na návsi je rybník, dle zápisu v kat. protokolu „louže“, který velkou okrasou pro obec není, protože voda v něm je vlastně rozředěná močůvka. Z důvodů však požárních je pro obec přece jenom užitečným. Kromě tohoto rybníka jsou zde ještě jiné dva, jeden ve Žlíbkách a druhý v Podemlíně u Ramachů. Do tohoto teče potok z lesa Předínského a Chaloupeckého. Zdržují se v něm dosud potoční pstruzi. Rybník ve Žlíbkách má přítok jen z malé studánky. Také v tomto v poslední době chovají se ryby. Jsou tam kapři, líni, jeseni a pstruzi duhová. Potok heraltický teče z rybníka u Ramachů dále k Pokojovicím, Hvězdoňovicím a ke Starči. Zde dostává jméno Stařečka a teče k Třebíči, kde se vlévá do řeky Jihlavy. Až za Starč k továrně Borovině je v potoku voda čistá, za to však od továrny je špinavá tak, že v ní nemůže žít ani žába, tím méně nějaká ryba. Znečištění zavinuje továrna.

Na silnici k Chlistovu, asi 10 minut od Heraltic podél potůčka rozprostírá se kolonie „Podheraltice“ čili jak se všeobecně říká „Podemlín“, sestávající ze 12 chalup, která mají čísla pop. 50., 51., 52., 53., 54., 56., 57., 58., 62., 67., 68. a 87.

Na západ od Heraltic k Opatovu, v Mostech je hájenka, patřící k Sadeckému lesu. Teď je v ní hajný p. František Bartejs. Byla vystavěna v r. 1907.

Katastr obce rozdělen je dle lidového pojmenování na tratě, jichž jména jsou tato: Parkany, Panská zahrada, Dražka, Nade mlýnem, Pode mlýnem, Šibený vrch, U hranic, Služanov, Klokočí, Nade žlíbky, Za humny, Ve žlíbkách, U jasana, Zahrádky, U vrbek, U Musilovy louky, Herbávnů kopeček, Kamenný vrch, Nad a Pod brtnickou cestou, Vavruška,

Sýkorka, Loučky, Zazírka, Na klobouku, Padělky, Na výhoně, Na čihadle, Na širokých, Vlčí jáma, Mezi cestama, U milíře, Číhalův kopec, Panský (teď Bohdálkův) kopec, Úlehle, V mostech, V kopaninách, V hádkách, Žlíbek, U slaměnky, U staviště, Pod vohrady, Hora, Zlodějka, Pivovárka, Kostelní nebo Farský les, Opatský les, Sadecký les, Chaloupecký a Okříšský les.

Až do roku 1900 bylo zde 79 pop. čísel. V tomto roku započato se stavbou nové školní budovy, která dokončena byla r. 1901 a dostala pop. čís. 80. potom vystavěna byla v r. 1907 hájenka v Sadeckém lese; obdržela pop. čís. 81. Stav tento se udržel až do převratu. V r. 1921-23 vystavěny byly na základě podpory o stavebním ruchu 3 domky čís. 82.-84. Čís. pop. 82. patří Karlu Maškovi, č. 83. Jiljímu Ježkovi a č. 84. Janu Špačkovi. Po nich stavěl domek Alois Trnka čp. 85., dále Karel Brychta čp. 86., Jeřábek Karel v Podemlíně čp. 87. Rozparcelováním a prodejem panského dvora čp. 1. v roku 1927-28 vznikla čp. 88.-94. Vysoké stavení rozděleno na část přední, které zůstalo původní čp. 1. Koupil ji hospodářský inspektor p. Jos. Billina z Okříšek pro svou příbuznou sl. Marii Krajíčkovou. Zadní část, kterou koupila paní Elvíra Wiesová, dcera p. nadlesního v.v. p. Viléma Schickla, dostala nové p.čís. 88. Nízké přízemní stavení ve dvoře rozděleno bylo na 6 dílů a ty obdržely čísla 89.-94. Čís.pop. 89 koupil František Dočekal, deputátník ve dvoře Karlíně u Opatova, čís.pop. 90. František Málek, hajný, čís.pop. 91. František Havelka, železničář, čís.pop. 92. František Krul, povozník, čís.pop. 93. Antonín Benda, krejčí, čís.pop. 94. Alois Krul, povozník. V tomtéž roku 1928 postaveny nové dva domky a to čís.pop. 95. má Roman Musil, cestář, čís.pop. 96. Jan Svoboda, krejčí.

Čís.pop. 78, které mívala Kočova chalupa ve dvoře domku čp. 79 a byla při stavění tohoto čísla zbořena, bylo přeneseno v r. 1923 na obecní dům, nynější radnici.

Škola v Heralticích se připomíná r. 1662, avšak nevyučovalo se nepřetržitě. Obec nechtěla učitele živiti. Později dostával od každého sedláka mandel pšenice a ovsu, v neděli a o svátcích dával mu i rodině farář oběd. V roce 1745 ustanoven byl zde učitelem Jan Kočí, který vyučoval v dřevěné chalupě „u Šrámků“. Ta byla bídna, sešlá, proto v r. 1787 byla přestavěna. Byla sice zase dřevěná, ale už prý pěknější. V ní shora uvedený Jan Kočí vyučoval až do r. 1795, maje po nějaký čas k ruce pomocníka Petra Sobotku. Patron školy říšský hrabě Edvard Collalto ze St. Salvatore, majitel panství brtnického a spolumajitel zdejšího dvora, jakož i dvorů v obcích přiškolených, Pokojovicích a Hvězdoňovicích, vystavěl v r. 1817 novou zděnou budovu pro školu. Bylo to pop.čís. 21. Věnoval k tomu účelu veškerý materiál stavební a zaplatil řemeslníkům. Občané z obcí přiškolených byli pouze povinni konati práci ruční, nádenickou. Mezi dvorem nové školní budovy a starým hřbitovem

povolil jmenovaný patron zřídit stromkovou školku. Krytina na nové škole byla asi dřevěná, protože je v knihách zapsáno, že r. 1850 byla střecha školy pokryta taškami, při čemž opět patron daroval materiál a zaplatil pokrývačům, osadníci pak obstarali přívaz materiálu a práci nádenickou.

Když byla v r. 1878 škola rozšířena na 2 třídní, najat byl za místnost pro první třídu bývalý kupecký krám v pop.čís. 69. Byla to však místnost malá, studená a proto k účelům vyučovacím nepříhodná. Proto zřízeny byly v r. 1882 z bývalých sýpek v panském dvoře dvě pěkné, světlé učebny a kabinet. Nájem byl smluven se správou velkostatku na 20 let. Stará budova školní pop.čís. 21 byla ponechána od té doby za byt správci školy.

Když docházel nájem místností v panském dvoře, usneseno v m.šk.radě a obecním zastupitelstvu jich více nenajímati, ale vystavěti školní budovu novou.

Uvažováno o vhodném místě pro školu. Bohužel nezvoleno právě místo nejvhodnější, na němž nyní škola stojí. V protokolu o schůzi obecního zastupitelstva dne 5. února 1899 zapsáno pod bodem 2.): „Dále jednáno o tom – poněvadž přítomna byla i m. šk. rada – kde by stavěti se měla nová škola. Přistoupeno na návrh, aby stavěla se budova se 4 učebnami vedle školy nynější, která by sloužila i pro příště za byty. Průčelí obráceno bylo by jižně proti chalupě u čís. 3. a naproti čís. 2.“ Při tom tehdy zůstalo. Plány zhotovil okresní cestmistr, stavitel Karel Hudec z Třebíče. Stavbu budovy provedl během 2 let – 1900-1901 – stavitel Rajmund Wolf z Třebíče. Začato bylo 18.VI.1900 a kollaudace konána 12.IX.1901. Náklad na stavbu obnášel asi 20.000 zl. Průčelí školní budovy je pěkné. Učebny jsou prostranné, světlé a suché. Vyučuje se teď jen ve 3 třídách, proto v jedné místnosti v přízemí zařízena je tělocvična. V prvním poschodí kromě učeben je ještě kabinet, který je však malý. Nedostatkem místa jsou chodby a záchody stísněné a nelze už tuto vadu odstraniti. Množství povozů na živé silnici a blízkost hospody často ruší vyučování. Otevrou-li se okna, také spousty prachu vnikají do učíren. Velkou vadou nové budovy školní také je, že nemá řádné školní zahrady, hřiště, dvora a že těsně je při silnici. Výhodou pro školu je, že celá budova školní slouží jen k účelům vyučovacím, ježto byt správce školy je ve staré škole čp. 21., která s novou budovou je spojena zděnou chodbou.

Ve šk. roku 1910/11 rozšířena byla škola na 3 třídní, v roku 1919/20 na 4 třídní, v roku 1925/26 redukována pro úbytek dětí opět na 3 třídní a takovou je doposud.

O tom, jak počet dětí od převratu se měnil, nejlépe poví tento přehled:

Ve šk. roku	1918/19	zapsáno	110 chlapců	+ 108 děvčat	= 218 žáků,
- " -	1919/20	- " -	109 - " -	+ 103 - " -	= 212 - " -
- " -	1920/21	- " -	105 - " -	+ 106 - " -	= 211 - " -
- " -	1921/22	- " -	93 - " -	+ 99 - " -	= 192 - " -
- " -	1922/23	- " -	87 - " -	+ 91 - " -	= 178 - " -
- " -	1923/24	- " -	71 - " -	+ 81 - " -	= 152 - " -
- " -	1924/25	- " -	64 - " -	+ 71 - " -	= 135 - " -
- " -	1925/26	- " -	63 - " -	+ 64 - " -	= 127 - " -
- " -	1926/27	- " -	52 - " -	+ 57 - " -	= 109 - " -
- " -	1927/28	- " -	49 - " -	+ 52 - " -	= 101 - " -
- " -	1928/29	- " -	53 - " -	+ 48 - " -	= 101 - " -
- " -	1929/30	- " -	60 - " -	+ 49 - " -	= 109 - " -

Úbytek dětí, zvláště nápadný od šk.r. 1924/25 zavinila „neúrodná“ léta válečná a později měšťanské školy v Okříškách, kam většina žactva 6.-8. šk. roku odchází. Teď už zase počet dětí stoupá, ale sotva dosáhne se kdy toho, aby zde byla škola 4 třídní.

O změnách, které se staly ve sboru učitelském zdejší školy, může se každý, koho to zajímá, dočísti v kronice školní, kterou vede správce školy a ten jistě každému v tom směru vyhoví.